

JÖNKÖPING

Kv. Väster 1:1, Grävlingen m.fl.

**Antikvarisk förundersökning
med utlåtande över detaljplan och planförslag**

FÖRHANDSKOPIA
Göteborg 12 september 2022
Krook & Tjäder

Versioner

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

GENERELLA UPPGIFTER	sid 2
RELEVANT LAGSTIFTNING	sid 3 - 8
HISTORIK och ARKIVRITNINGAR	sid 9 - 14
TOLKNING AV PLANFÖRUTSÄTTNINGAR	sida 15 – 16
BYGGNADER MED BETYDELSEFULLA KARAKTÄRSDRAG OCH VÄRDEN"	sida 17 - 18
ÖVRIGA BYGGNADER INOM PLANOMRÅDET	sida 19 – 20
BYGGNADER I ANSLUTANDE KVARTER	sida 21- 32
ÖVERSIKT OMKRINGLIGGANDE OMRÅDEN	sida 33 - 38
AMBITIONSNIVÅ UTIFRÅN PLANFÖRUTSÄTTNINGAR	sid 39 - 41
UTLÅTANDE ÖVER PLANFÖRSLAG OCH DETALJPLANER	sid 42 - 44
INFORMATIONSKÄLLOR	sid 45

GENERELLA UPPGIFTER

Objekt

Kv. Grävlingen m.fl. i Jönköping med byggnader, allmänna ytor och gatunät. Området omfattas Kv. Grävlingen, Globen och Guvernören:

"Södra delen av det område som i folkmun är känt som "statliga verket-området".

Syfte

Förundersökningen är avsedd som kulturhistoriskt värderingsunderlag för pågående arbete med ny detaljplan, antagen plan för Kv. Grävlingen samt stöd för programarbete och planerad projektering för utveckling av fastigheterna.

Undersökningen bygger på platsbesök samt arkivhandlingar. Mer detaljerad inventering av enskilda byggnader är ej utförd.

Fastighetsägare och beställare av förundersökningen

Castellum City Förvaltning AB genom Thomas Bergström.

Undersöknings- och värderingsmetodik

Plattform Kulturhistorisk värdering och urval. RAÄ 2015.

Ansvarig för undersökningen

Arkitekt SAR Tomas Carlin, arkitekterna Krook & Tjäder. KUL cert. C000229.

Aktuellt område strax nedanför till höger om hängbron

RELEVANT LAGSTIFTNING

Plan- och bygglagen

2 kap. 1 §

...hänsyn tas till både allmänna och enskilda intressen.

2 kap 6 §.

... ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

Vid planläggning och i andra ärenden ...ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.

8 kap. 7 §

Vid ändring eller flyttning av en byggnad får kraven i 1 och 4 §§ anpassas och avsteg från kraven göras med hänsyn till ändringens omfattning eller flyttningens syfte samt med hänsyn till byggnadens förutsättningar och till bestämmelserna om varsamhet och förbud mot förvanskning i detta kapitel.

Avsteg från kraven i 1 § 3 och 4 § första stycket 8 får dock göras endast om det med hänsyn till ändringens omfattning eller flyttningens syfte och byggnadens standard är uppenbart oskäligt att uppfylla kraven.

8 kap 13§.

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

8 kap 17 §.

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Kulturmiljölagen

Området omfattas ej direkt av KML.

Under mark kan dock finnas fasta fornlämningar, vilka då är skyddade.

Riksintresse (primärt 3 kap. Miljöbalken)

Planförslaget ligger inom riksintresse för Järnväg (Götalandsbanan)

Norra delen av området tangerar riksintresse för Kulturmiljövård (Jönköpings tätort).

Generell motivering för Götalandsbanans del "Jönköpingsbanan"

Jönköpingsbanan är av nationell betydelse. Banan ingår i det utpekade strategiska godsnetet och är även viktig för persontrafiken. Den sträcker sig från Falköping till Nässjö via Jönköping och förbinder Västra och Södra stambanan.

Målsättning

Jönköpingsbanan ska utvecklas och utrymme ska reserveras för framtida utveckling och ombyggnad. Stor restriktivitet ska råda för ny bebyggelse eller anläggningar som kan försvåra järnvägens utveckling.

Riktlinjer

- *Behov av markområde för mötesspår, dubbelspår, samtida infart (möjlighet för tågmöte vid stationer) och andra hastighetshöjande åtgärder ska beaktas genom att området hålls fritt från ny bebyggelse och anläggningar som kan försvåra järnvägens ombyggnad.*
- *Stor restriktivitet ska råda för ny bebyggelse eller anläggningar som kan försvåra järnvägens utveckling. Vid detaljplaneläggning och lovprövning ska hänsyn tas till befintlig bana och kommande ombyggnad.*

Generell motivering för Jönköpings tätort (utdrag)

Riksintresseområdet omfattar Öster, Väster med institutionsområdet, dammarna i Vattenledningsområdet och Söder/Torpa.

Dessa områden innehåller goda och välbevarade exempel som på olika sätt speglar viktiga och tidstypiska skeden i stadens historia. De äldsta bevarade byggnaderna härstammar från stormaktstiden som till exempel miljön kring Hovrättstorget och Kristine kyrka.

Sällsynt kanalstadsplan från 1600-talets början samt 1800- och 190 - talens industristad och ämbetsmannastad.

Den tidiga förstaden Väster med rätvinklig rutnätsplan från 1836 och rester av äldre småskalig bebyggelse. Utvidgningar av stadsdelen 1854 och 1877. Hamn och järnvägsanläggningar, tidiga kommunaltekniska anläggningar. Strandpromenad och mer storstadsmässig bebyggelse från 1800-talets slut. Stadsparken. Bäckalyckan.

Målsättning

Att bevara områdenas kulturvärden och speciella karaktär. Vattenledningsområdet bör säkerställas som ett friluftsområde.

Riktlinjer

- *För områdena gäller varsamhetskraven i plan- och bygglagen.*
- *I samband med ändring av detaljplaner inom de berörda områdena bör det prövas att införa särskilda skyddsbestämmelser för den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen, som inte redan är skyddad.*

Översiktsplan (ÖP) 2016

I översiktsplanen finns angivet det riksintresseområde som ligger direkt norr om aktuella kvarter. Se vidare under "Riksintressen" i det föregående.

För övrig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse hänvisar ÖP:n till kommunens antagna Kulturminnesvårdsprogram från 1988.

Kulturminnesvårdsprogram 1988

Ett program togs fram i slutet av 1980-talet med beskrivning av bebyggelsens och stadsplanens framväxt på Väster med förslag på åtgärder för bevarande av de miljöer i stadsdelen som bedöms ha ett kulturhistoriskt och stadsbildsmässigt värde.

Detta program har 2007 utvecklats i två rapporter:

- Västra centrum. Inventering och värdering och
- Allmän bebyggelsehistoria 1950 - 2000.

Västra centrum. Inventering och värdering. Stadsbyggnadskontoret (2007)

Det konstateras inledningsvis att det mest övergripande värdet, kontinuitetsvärdet, som bidrar till att områdets utveckling, framför allt från mitten av 1800-talet till idag, ger fysiska uttryck i staden och därmed berättar på ett pedagogiskt sätt om stadens historia.

Värderingen anger inom aktuellt planområde ingen särskilt värdefull byggnad-bebyggelseområde – som ej får förvanskas, enligt PBL.

Det fastslås dock att det finns bebyggelse med betydelsefulla karaktärsdrag och värden – som kräver varsam hantering av byggnadens värden och karaktärsdrag så att de tas tillvara och beaktas vid underhåll, ändring och annan utveckling, enligt PBL.

För aktuellt planområde ingår

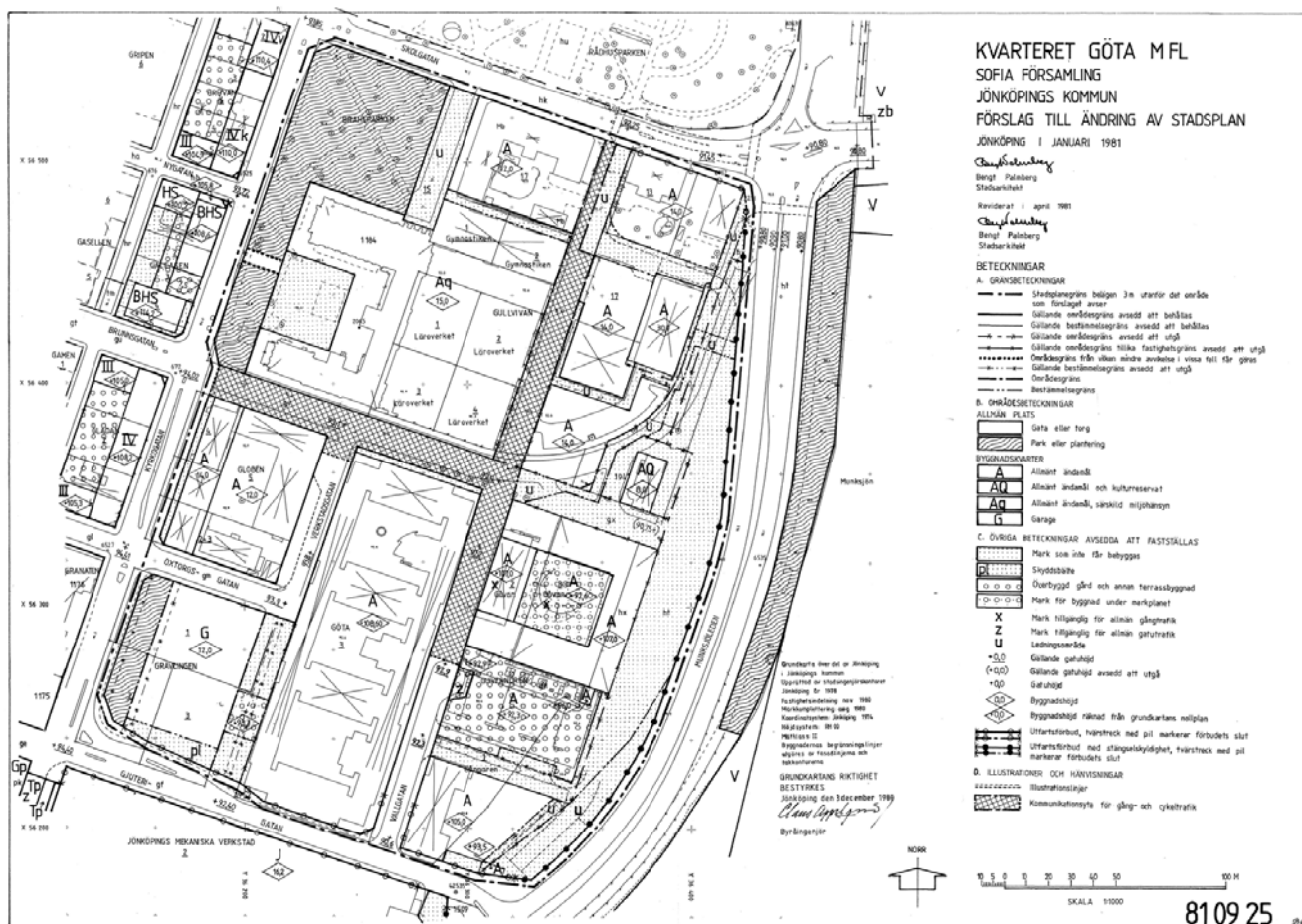
- *Götaland 5, Kontorskomplex – statlig administration.*

Det anges även att generellt gäller PBL's krav på varsamhet med tanke på byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Detaljplan 1981

Gällande detaljplan från 1981 redovisar kvarteren med varierande användning, byggnadshöjder och allmänna platser. Beteckningar för "kulturreservat" respektive "miljöhänsyn" är inskrivna.

- "AQ" innebär användning allmänt ändamål och kulturreservat, vilket dock inte ingår i aktuellt planområde. I direkt anslutning i nordöst finns dock fastigheten Guvernören 1 "Hamnstationen."
- "Aq" innebär användning allmänt ändamål, särskild miljöhänsyn, vilket dock inte ingår i aktuellt planområde. I direkt anslutning i nordväst finns dock fastigheten Gullvivan med "Per Brahegymnasiet" och dess parkområde.

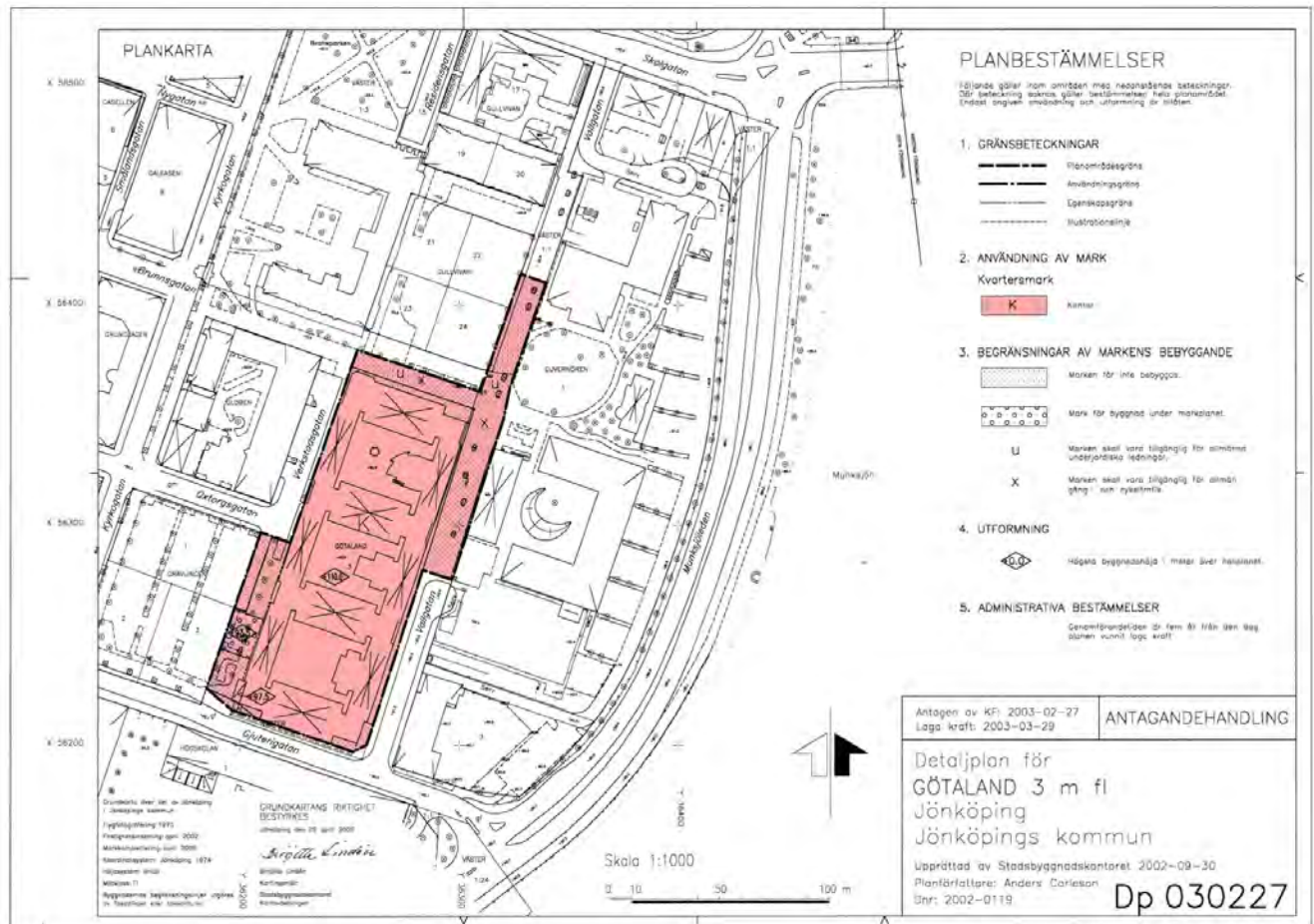

Detaljplan 1981

Detaljplan Kv. Götaland 2003

Gällande detaljplan från 2003 avser Kv. Götaland och anger tillåten byggnadshöjd för bef. byggnad till 110 mtr resp 97,5 mtr för sydvästra hörnet. Detta är en ökning med ca 1,4 mtr samt oförändrad höjd i sydvästra hörnet. Höjdsystem RH00.

Markanvändning är angiven som "KONTOR".

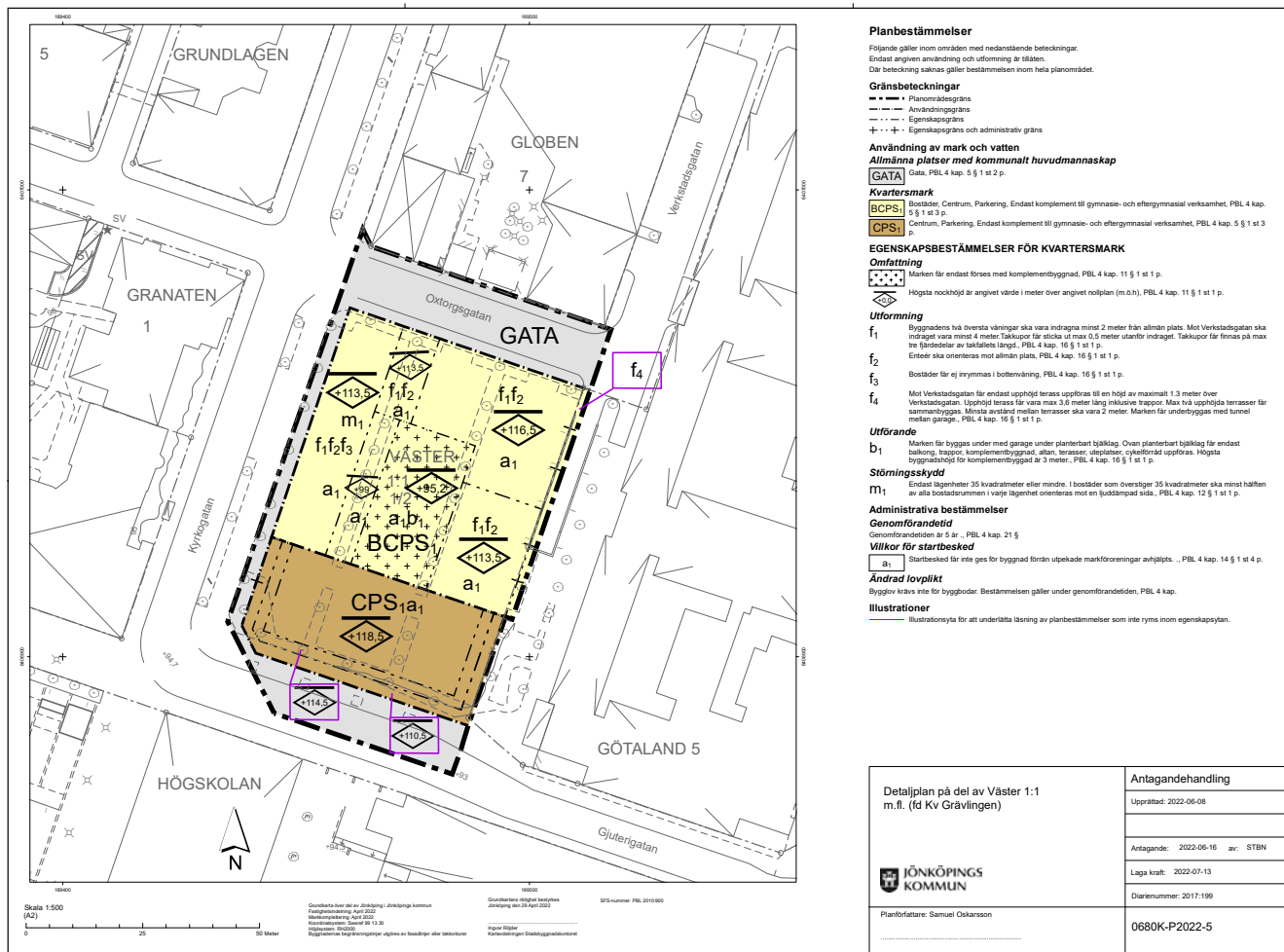
Detaljplan 2003

Detaljplan Kv. Grävlingen 2022

Gällande detaljplan från 2022 avser Kv. Grävlingen och tillåter nybyggnader runt en öppen innergård. I västra delen med tillåten byggnadshöjd drygt 3 mtr. över "Statliga verken", i östra delen drygt 7 mtr. samt i södra delen drygt 8 mtr. över "Statliga verken".

BCPS₁: Bostäder, Centrum, Parkering.
Endast komplement till gymnasie - och eftergymnasial verksamhet.

CPS_{1a1}: Centrum, Parkering.
Endast komplement till gymnasie - och eftergymnasial verksamhet.

Detaljplan 2022

HISTORIK och ARKIVRITNINGAR (utdrag ur kommunens handlingar)Spår av medeltid och 1600-talets stadsbild

Inom aktuellt område låg det medeltida Jönköping som anlades i början av 1200-talet.

Dess stadsbebyggelse växte fram kring en viktig vägkorsning, där vägarna från det inre Småland och de danska landskapen möttes. Jönköping blev ett handelscentrum.

En medeltida borganläggning omtalas 1278, Castrum Junakøpung och ett kloster väster om Munksjön byggdes om till slott efter reformationen och blev sedermera centrum för Jönköpings län.

Ett danskt försök till belägring av staden 1612 fick till följd att svenskarna brände ner staden och den medeltida stadsbildningen fick därmed sitt slut.

Västra Centrum har till stor del vuxit fram under industrisamhället och postindustriella tiden med en hel del förändringar jämfört med 1600-talet.

Del av karta upprättad 1625 av Heinrich Thomé. Nuvarande Västra centrum till vänster.

Karta över området där slottsanläggningens utbredning redovisas med lila linjer.

Den tidiga förstadsbebyggelsen

Den västra delen av staden började åter bebyggas under 1800-talets första hälft.

1818 drogs landsvägen som senare blev Storgatan. Utmed denna byggdes stadsgårdar med 2 våningshus mot gatan och småhus byggdes på Förborgen.

1835 brann det i området och elva större gårdar samt lador och magasin förstördes, vilket gav anledning till tomtreglering av området.

En betydande förutsättning för byggnationen i området var byggnadsstadgan som tillkom 1837 och omarbetades 1848. Stadgan berörde brandsäkerhetskrav, men även estetiska hänsyn:

"...långsidor och gaflar, som äro synliga åt torg och gator, skola gifvas prydligt utseende, hvadan fönster, dörrar, trappor och skorstenar böra ordentligt och symmetriskt anbringas; hus, plank och staket skola så målas att de icke åstadkomma vanprydnad..."

Fästningsområdet – Kronan och staden

1843 upplät Kungl. Maj:t en del av Förborgen, som började bli ett hinder för stadens utveckling, till parkområde (Hamnparken). Bebyggelsen utmed Barnarpsgatan växte fram i skuggan av fästningen. Staden kunde dock använda några mindre delar av befästningen för stenbrytning till hamnbygget under 1830-talet.

Efter en stor brand 1854 startades ett arbete med tomtreglering, bl. a. fästningsområdet. Härvid anhöll staden om ett överlämnande av området. Överlämningen av fästningsområdet startade i slutet av 1850 - talet och pågick under ett decennium.

Tomtregleringen innebar inte enbart att de nerbrända delarna skulle återuppbyggas enligt rätvinkligt rutnätsmönster, utan hela staden ritades med rätvinkliga kvarter och raka och breda gator.

För att denna plan skulle genomföras krävdes ytterligare en omfattande brand i staden. En sådan brand kom aldrig till stånd och följaktligen inte heller rutnätsstaden.

Stadsplanen från 1854 fick däremot stor betydelse som utvidgningsplan, för tillkomsten av förstaden väster om Munksjön, delvis på platsen där Fornjönköping tidigare var belägen. Tjugo nya rätvinkliga kvarter tillkom i stadens nya västra del.

En viktig del i utvecklingen av stadsdelen var att stora förändringar skedde inom fästningsområdet.

1864 fastställdes stadsplanen för den västra stadsdelen. Planen innehöll ytterligare drygt 20 kvartersområden och området sträckte sig mellan Trädgårdsgatan och Kapellgatan i väster och Oxtorgsgatan och Lasarettsgatan i söder. Trädgårdsgatan och Oxtorgsgatan hade hittills utgjort stadsgränsen. Denna plan var enligt rutnätsmönster och innebar rätvinkliga kvarter som i sin tur delades in i 4-6 regelbundna tomter.

Stadskarta över Jönköping från 1854-55 av Gustaf Ljunggren.

Förstaden började utvecklas åt väster inom det tidigare medeltida stadsområdet.

Byggnationen i de nybildade kvarteren tog inte fart förrän efter 1874 års byggnadslagstiftning, Byggnadsstadga för Rikets städer, som styrde utformningen av den kommande bebyggelsen i landets stadssamhällen med inriktning på brandfrågor.

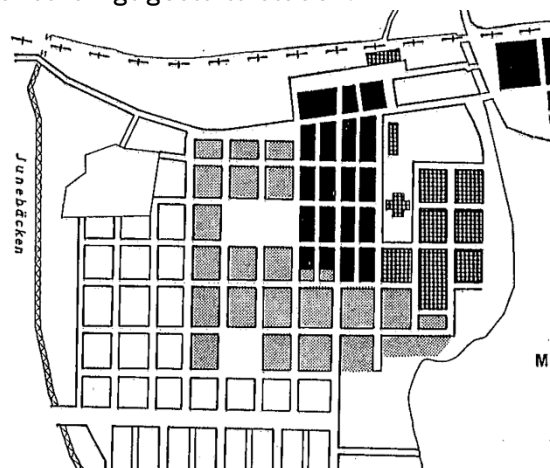
"Stadsplan bör så uppgöras, att den på en gång motsvarar rörelsens behof av utrymme och bekvämlighet, sundhetens fordran på ljus och frisk luft, önskligheten af största möjliga trygghet mot mer utbredda eldsolyckor samt skönhetssinnets anspråk på fritt utrymme, omvexling och prydighet"

Planerna under 1800-talets senare hälft genomfördes traditionellt av ingenjörer och lantmätare. Uppgiften bestod snarare av att staka ut tomter än att konstnärligt gestalta staden.

1877 års stadsplan var i stort oförändrad till 1910-talet och tjänade därmed som rättesnöre för nybyggnationen i Västra centrum under ca 35 händelserika år.

1877 års utbyggnadsplan

Svart	fastställd 1854
Prickad	fastställd 1862
Grå	fastställd 1864

Utbyggnaden av ett offentligt centrum

De närmaste 50 åren utvecklades stadens representativa centrum med en rad offentliga byggnader som låg fritt placerade i parkstråket.

Det var vanligt och förekom i flera andra städer, att befästningsverk under 1800-talet revs och ersattes med parker och andra offentliga miljöer.

Flera av de offentliga byggnader som uppfördes ritades av kända arkitekter och präglades till stor del av nyrenässansens arkitektoniska uttryck.

Den första monumentala byggnaden på fästningsområdet var läroverkshuset ritat av Örebro stadsarkitekt J F Wijnblad, 1864 - 67. Detta var snart för litet och ett gymnasium även innehållande lärosalar uppfördes 1881 av J F Åbom.

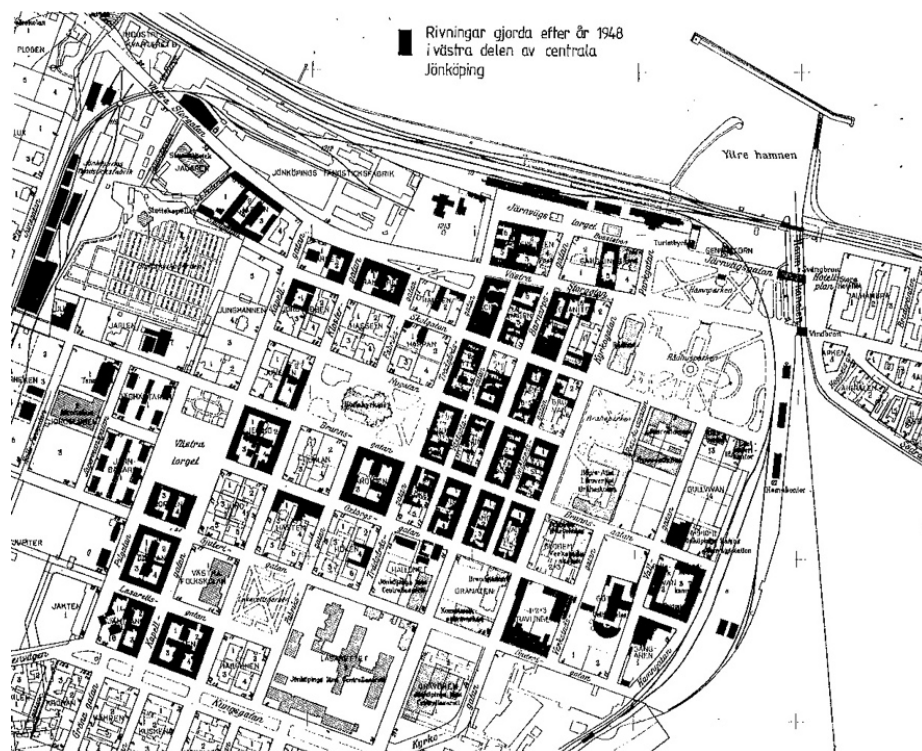
Senare under mitten av 1880-talet uppfördes länsresidenset av H T Holmgren. Vidare följer riksbank 1890, nytt läroverk 1913, lantmäterikontor 1935, landstatshus 1958 etc.

Några av dessa offentliga byggnader står idag kvar väl bibehållna, exempelvis det monumentala läroverket (nuvarande Rådhuset), länsresidenset, f.d. Riksbanken, nya läroverket och dess gymnastikbyggnad, hamnstationen, Gamla Polishuset samt lantmäteriet.

Traditionen av statliga och offentliga byggnader inom parkstråket har bibehållits genom att flera statliga institutioner har uppförts inom området, exempelvis Länsstyrelsen, polisstation och det stora kontorskomplexet innehållandes statlig administration.

Nuvarande planstruktur som helhet präglas starkt av 1800-talets planverksamhet, med rätvinkliga kvarter och raka gator med olika bredder, exempelvis de vanliga gatorna, esplanader och tomtskillnadsgator mm, vilka tillsammans bildade rutnätsstaden, som länge var gällande stadsplaneideal.

Västra Centrums gatumönster är alltså till stora delar även idag överensstämmande med det ursprungliga gatu- och vägnätet, enligt 1800-talets stadsplaner.

Rivningar 1948 – 1980-tal

1900-talets stadsomvandlingar

Det var först i början av 1900-talet som stadsdelen började bli helt utbyggd och under årtiondena kring sekelskiftet skiftade byggnadsstilarna snabbare, med nyrenässans, jugend, nationalromantik och 20-tals klassicism m.fl. 1888 tillkom dessutom ett tillägg till stadens byggnadsordning, att tvåvåningshus skulle byggas av sten.

1940 byggdes Västerhuset, Gambrinus 1, vilket var för sin tid ett stort komplex för verksamhet, butiker, kontor och bostäder och bildade skola för många liknande projekt i landet.

1947 - 49 utarbetades en generalplan. Planen angav en fördelning av industri, boende och anläggningar för allmänna ändamål.

Planförfattarna antydde i slutet av 1940-talet att man var beredd på att Jönköping i framtiden skulle bli föremål för omvandlingar. Befolkningsprognosen förutsåg en kraftig befolkningsökning, en expanderande bilism och en ökande efterfrågan på varor och tjänster, det vill säga kommersiella aktiviteter.

Generalplan 1950, parkeringsutredning 1962 och detaljhandelsutredning m.fl. förutsatte en sanering av bebyggelsen i centrum. Bakgrunden till denna bedömning var den förmodade befolkningstillväxten och ett allmänt avståndstagande från äldre tiders bebyggelsestandard och låga exploateringsgrad.

Dessa rivningar genomfördes till stor del under 1950- och 60-talet. Under 1970-talets inledning fanns det kvar 5 kvarter med bebyggelse enligt 1800-talsutförande. Även dessa fem kvarter kom under en tioårsperiod att rivas eller bebyggas med ny bebyggelse.

Den äldre 1800-talsbebyggelsen ersattes med flervåningshus i betong och sten, vilka till stor del innehöll bank-, affärs-, restaurang, hotell och kontorslokaler.

Senare utveckling

Under 1960- och 70-talen blev exploateringsprojekten allt större och omfattade vanligen hela kvarter. Fastigheter slogs samman till en enda större och omfattade därmed hela kvarter.

Under 1970-talet ersattes länsfängelset från 1850-tal och tullhuset från 1871 av ett polishus och ett stort förvaltningskomplex för en rad statliga verk och myndigheter.

Mot slutet av 1980-talet ökade inflationen och det samlade kapitalet hos olika aktörer sökte investeringsobjekt. Investeringar i kommersiella byggnadsprojekt blev allt vanligare och byggandet ökade därmed.

Under början av 1990-talet sprack denna "byggboom" och byggandet gick ner.

Under senaste decennier har såväl infrastruktur för fordonstrafik som storskaliga köpcentra och konsumentvarukomplex utvecklats i områdena utanför centrala Jönköping.

I det aktuella området är fastighetsbeståndet i princip oförändrat men i anslutande stadsdelar, särskilt i söder och nordöst har flera stora nya projekt vuxit upp med det tidiga 2000-talets varierande, ofta kommersiellt styrda, exploateringsgrader och gestaltningar.

Skiss över den pågående stadsbyggnadsvisionen, Projekt Norra Munksjön, gällande Jönköpings centrum ur ramprogrammet och samrådshandlingen från 2002.

TOLKNING AV PLANFÖRUTSÄTTNINGAR

Området präglas av stegvis utveckling med många varierande byggnader, såväl inom planområdet som i angränsande områden. Inom planområdet finns byggnader från 1881 till 1975.

Anslutande till planområdet finns en än större variation av byggnadstyper, den äldre staden, äldre offentliga byggnader, äldre och nyare industribyggnader samt helt nya affärsbyggnader vilka utgör representanter för det sena 1800-talet såväl som helt nyuppförda byggnader.

PLAN och BYGGLAGEN

Inom planområdet är min tolkning, med nedanstående förutsättningar, att ett relativt stort utrymme finns för förändring och utökande av byggnadsvolymer. **(2 kap. 1 §)**

Inom planområdet är min tolkning att all bebyggelse skall hanteras med hänsyn till stadsbilden, kulturvärden och för en god helhetsverkan. **(2 kap. 1 §)**

Särskilt värdefull bebyggelse finns ej inom planområdet. **(8 kap. 7 §)**

Min tolkning är att ändring av byggnad ska utföras varsamt med hänsyn till karaktärsdrag och kulturhistoriska värden samt befintlig arkitektonisk och teknisk gestaltning. **(8 kap 13 §)**

KULTURMILJÖLAGEN

Inom planområdet är min tolkning att inga föreskrifter finns utifrån lagstiftningen.

Undantaget är vid ev. schakter där fornminneskapitlet skall efterföljas. **(2 kap)**

RIKSINTRESSE

Inom planområdet är min tolkning är att väsentliga värden är stadens framväxt och utveckling, rutnätsplanen och rester av äldre småskalig bebyggelse liksom strandpromenaden från 1800-talet.

ÖVERSIKTSPLAN

Planen hänvisar till övrig lagstiftning och värderingar i gjorda program.

KULTURMINNESVÅRDSPROGRAM 1988

Programmet är inarbetat i "Inventering och värdering 2007" enligt nedan.

VÄSTRA CENTRUM. INVENTERING OCH VÄRDERING 2007

- Särkilt värdefull byggnad / bebyggelseområde
- Bebyggelse med betydelsefulla karaktärsdrag och värden
- De inramade delarna innebär att området som helhet värderats – exempelvis dess planeringsstruktur eller arkitektoniska helhet mm.
-

Aktuellt planområde markerad med prickad röd linje

- Ingen "särskilt värdefull byggnad-bebyggelseområde" utpekats inom planområdet. (Röd färg)
- En byggnad utpekats med "betydelsefulla karaktärsdrag och värden". (Grön färg)

BYGGNADER MED BETYDELSEFULLA KARAKTÄRSDRAG OCH VÄRDEN". (GRÖN FÄRG)

Götaland 5. Kontorskomplex - statlig administration, med adresser Gjuterigatan 4, Vallgatan 6, 8,10 och Verkstadsgatan 1. Byggnadsår 1975. Atrio Arkitektkontor i Jönköping AB, Tomas Svensson.

Karaktärsdrag

Detta komplex är beläget i områdets sydöstra del norr om Gjuterigatan. Komplexet domineras av 4 våningar, men de åtta torndelarna har femvåningar. Det är indelat i tre delar med en innergård per del.

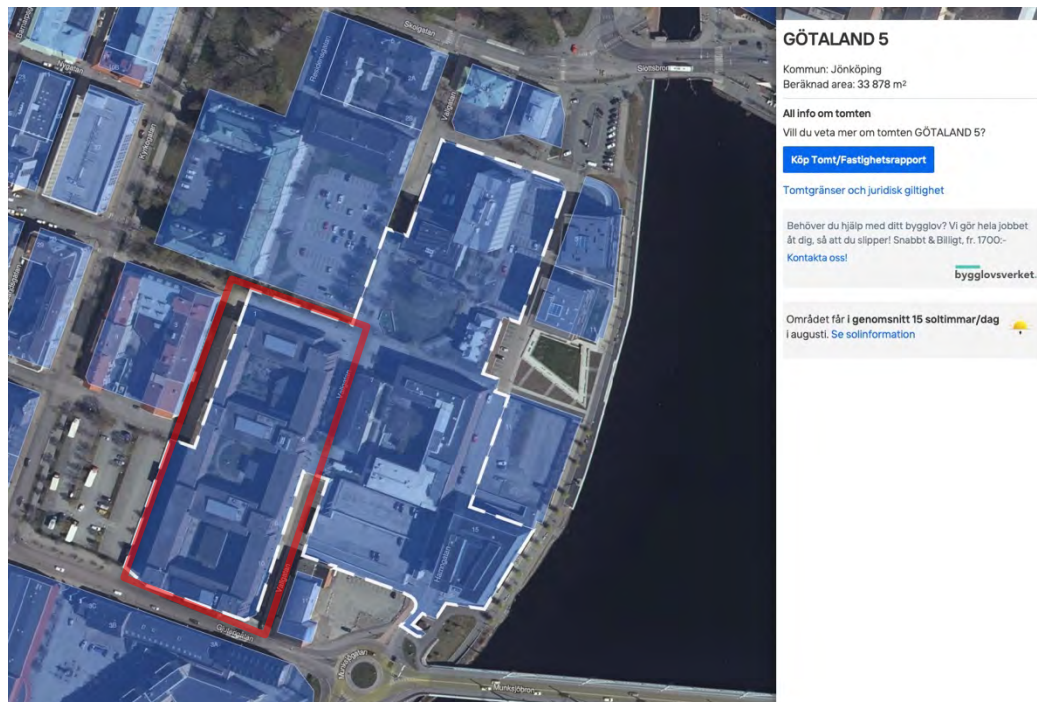
Kvalitéer/värden

Samhällshistoriskt berättar detta statliga kontorskomplex om 1970-talets storskaliga exploateringar samt om utflytten av en mängd statliga myndigheter från Stockholm under mitten av 1970-talet.

Komplexet innehar även ett arkitektoniskt värde genom att den är väl bibehållen och utgör en kvalitativ och representativ 1970-tals arkitektur.

Det samhällshistoriska och arkitektoniska värdet bidrar starkt till kontinuitetsvärdet som gäller hela Västra Centrum.

Viktiga delar i byggnaden som utgör dess karaktär är dess monumentalitet trots den enkla och avskalade fasaden, de indragna torndelarna, det plana taket med enkelt plåtklätt avslut, det röda fasadteglet, de vertikala glaspartierna, fönstrens placering, utformning, material samt markplanets kolonner och pilastrar i samband med de indragna loggiapartierna.

Riktlinjer

Vid underhåll, ändring och annan utveckling av byggnaden skall de karaktärsdrag samt kvalitéer och värden, som nämnts ovan, särskilt beaktas.

ÖVRIGA BYGGNADER INOM PLANOMRÅDET

Götaland 5. Gamla polishuset, med adress Vallgatan 9

Byggnadsår 1937.

Arkitektkontor G Pauli.

Karaktärsdrag

Byggnaden är uppförd av tegel i tre våningar med hög sockel, klädd med ljusröd kalksten och slätputsade gula fasader. Stora vertikala fönsterpartier ger ljus i entréer och trapphus. Flackt tak med kraftigt taksprång med synliga taksparrar.

Kvalitéer/värden

Byggnadens arkitektur förenar på ett ovanligt sätt funktionalistiska och klassicerande stildrag.

Guvernören 3. Industribyggnad, med adress Vallgatan 11.

Byggnadsår 1957.

Arkitektkontor Boo D:son Widén.

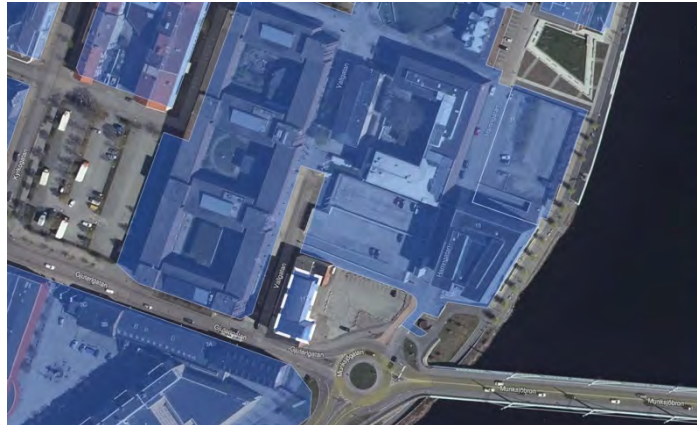
Karaktärsdrag

Denna industripräglade byggnad ligger precis nordväst om brofästet med tak till största delen plant men någon del i pulpetutförande.

Fasaden är i rött tegel, ljus putsade betongelement som bildar ett liggande rutmönster i fasaden. Även korrugerad plåt förekommer.

Fönstren varierar men stora fönsterpartier i aluminiumprofiler med färgade glaspartier dominerar. Fasaden innehåller även mindre enlufts-fönster i liggande eller stående utförande.

Dörrarna är till stor del glasade i aluminiumprofiler.

GUVERNÖREN 3

Kommun: Jönköping
Beräknad area: 580 m²

All info om tomten
Vill du veta mer om tomten GUVERNÖREN 3?

[Köp Tomt/Fastighetsrapport](#)

Tomtgränser och juridisk giltighet

Behöver du hjälp med ditt bygglov? Vi gör hela jobbet åt dig, så att du slipper! Snabbt & Billigt, fr. 1700.-
[Kontakta oss!](#)

bygglovsverket.

Området får i genomsnitt 15 soltimmar/dag i augusti. [Se solinformation](#)

BYGGNADER I ANSLUTANDE KVARTER

Väster 1:38. Gymnastikbyggnaden, med adress Rådhusparken 1.

Byggnadsår 1881.

Arkitektkontor J F Åbom.

Karaktärsdrag

Byggnaden är uppförd av tegel i två våningar med flackt valmat tak täckt med svart plåt.

Fasad är i renässansstil med pilasterindelning, rundbågfönster, triglyffris och girlandmotiv.

Kvalitéer/värden

Byggnaden utgör ett framträdande exempel på 1800-talets stilhistoriska arkitektur.

Gullvivan 17. Länsresidenset, med adress Skolgatan 5.

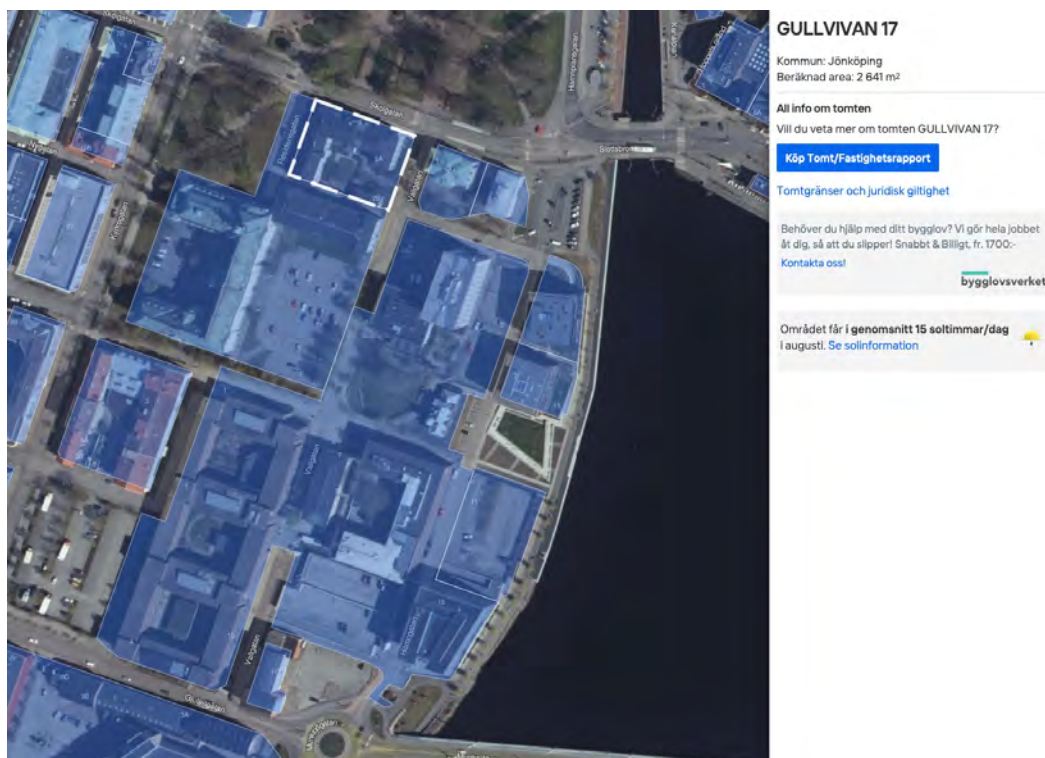
Byggnadsår 1886. Västra flygeln utökad 1923.

Arkitektkontor J F Åbom förslag 1876, H T Holmgren slutligt förslag 1883.

Karaktärsdrag

Putsad tegelbyggnad med rusticerad fasad i två våningar och attikavåning.

Gårdshus med putsad kvaderindelad fasad samt planterad gård kringgårdad av ett järnräcke från 1886 från JMW.

Guvernören 2. FD Riksbanken, med adress Skolgatan 2.

Byggnadsår 1890 med tillbyggnad 1928. Invändig ombyggnad 1986.

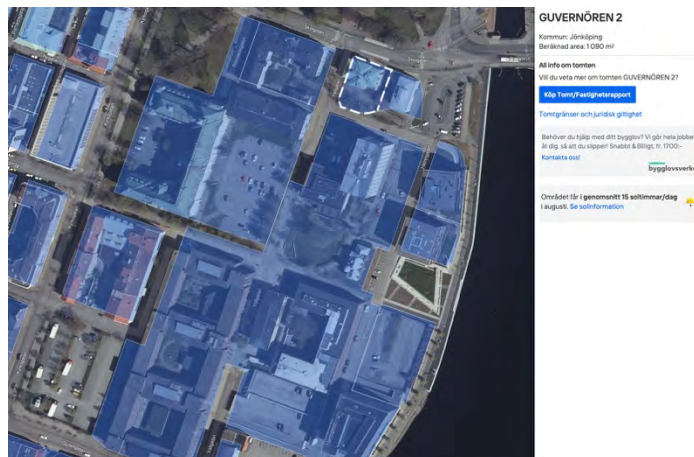
Arkitektkontor M Isaeus och C Sandahl.

Karaktärsdrag

Bankbyggnaden är uppförd av tegel i två våningar med putsad fasad, influerad av ungrenässansens former. Bottenvåningen har kraftig kvaderrustik, övervåningen kvadermarkerad slät putsyta, rustika hörnkedjor, profilerat listverk samt rundbågiga fönster och entréer. Flackt valmat tak med kopparplåt.

1928 sker en tillbyggnad med hörnpartier mot gården i bottenvåningen mot gård.

Planterad gård med rikt utformat järnräcke av JMW.

Byggnaden t.v. i bild

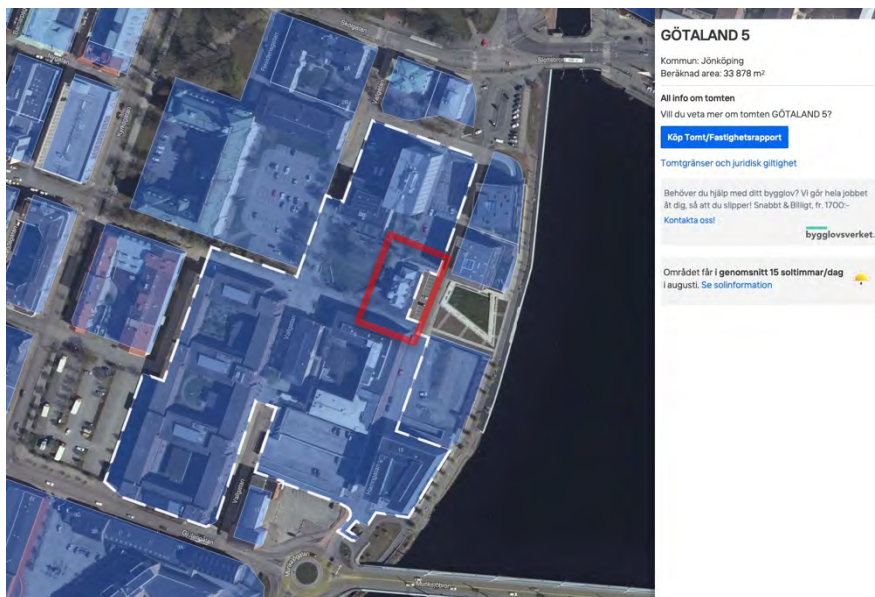
Götaland 5. Hamnstationen, med adress Brunnsgatan 2.

Byggnadsår 1894.

Arkitektkontor G Lindgren.

Karaktärsdrag

Stationsbyggnaden är uppförd i en och en halv våning i medeltidsinfluerad stil med trappgavlar och rundbågris. Tak med grön plåt och fasader i rött tegel med omväxlande svartmålade förband.

Götaland 6. Per Brahegymnasiet, med adress Residensgatan 7.

Byggnadsår 1913.

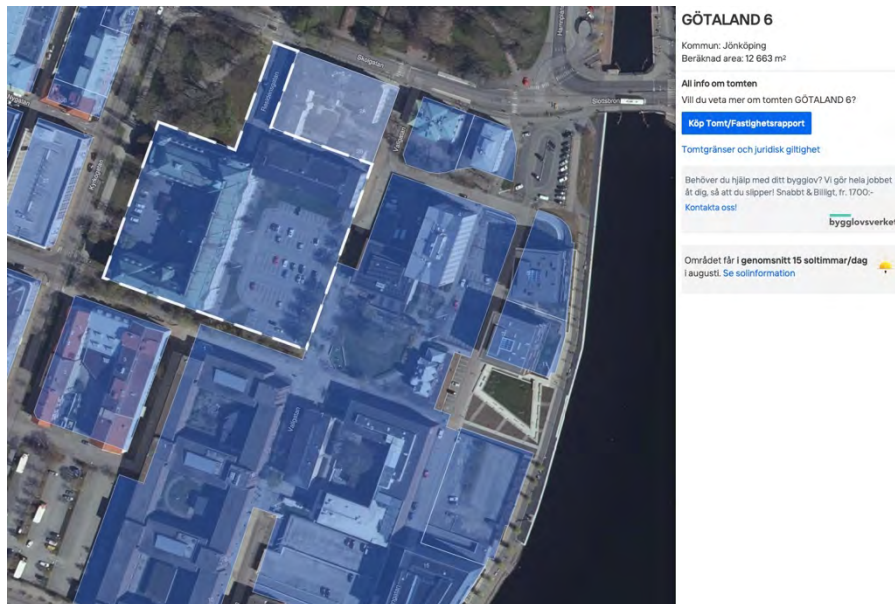
Stadsarkitekt A Atterström.

Karaktärsdrag

Byggnaden har en lång mittkropp med två flyglar mot väster uppförd i tre våningar och vindsvåning.

Fasadutformningen är mot öster och i norra flygeln anpassad till pilasterarkitekturen i det angränsande Gymnastikhuset, med fasad i väst har en friare utformning.

Byggnaden har ett brant valmat tak med krönande klocktorn, täckt med kopparplåt.

Guvernören 4. Lantmäterikontoret, med adress Skolgatan 3.

Byggnadsår 1935.

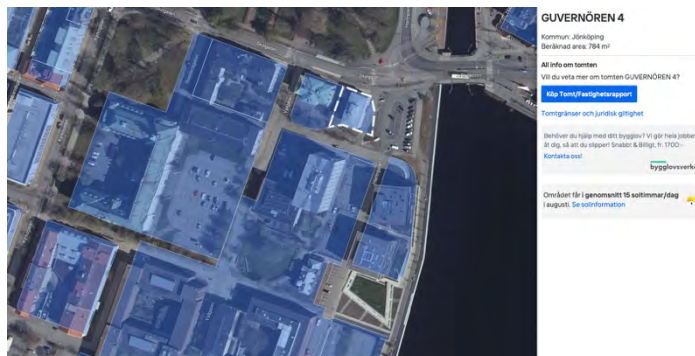
Länsarkitekt M Erichs.

Karaktärsdrag

Byggnaden är en funktionalistisk friliggande kontorsbyggnad, uppförd i tre våningar av tegel med slammad gul fasad med stort glasat entréparti. Taket är mycket flackt.

Kvalitéer/värden

Ett välbevarat exempel på funktionalistisk arkitektur.

Byggnaden till vänster i bild

Byggnaden till höger i bild

Globen 7. Skolbyggnad Per Brahegymnasiet.

Byggnadsår 1946 – 47 samt 1995.

Arkitektkontor Gösta Planck samt Arkitekthuset genom Ingvar Carlsson.

Karaktärsdrag

Per Brahe Gymnasiet och skolans byggnader har varierat utförande.

Den norra delen är präglad av 1940-talets nyrealism med kvardröjande drag från funktionalismen och inslag av traditionalism.

Taket är ett varierat sadeltak plåt- och tegelklätt. Fasaden är i ljus gul slätputs med ljusgrå naturstenssockel.

Fönstren är tvåluftsfönster i traditionellt stående utförande eller tredelade med spröjs som delar fönstren i sex rutor. Bågarna är i vitmålat träutförande.

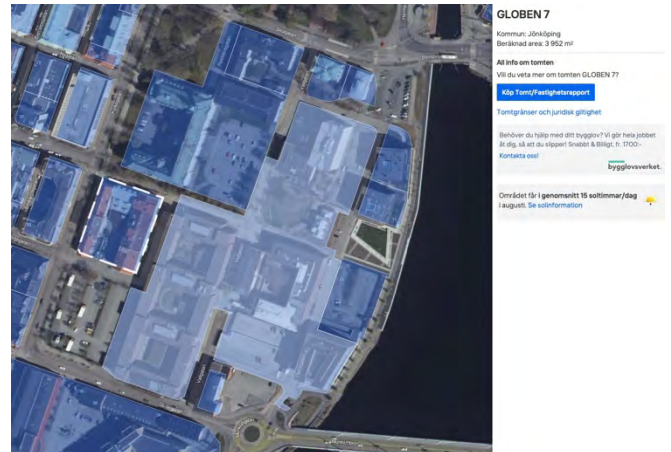
Den södra delen av den ljust putsade delen har influenser från postmodernismen med flackt sadeltak klätt med tegel, gavelmotiv och lunettfönster.

Vidare är en del klädd i gult måttat fasadtegel, karaktäristiskt för slutet av 1940-talet. Taket är i sadeltaksutförande med utskjutande avslut med synligt bjälklag och lätt uttryck.

Fönstren är i vita träbågar och de är till stor del tvådelade. Även franska balkonger med enkelt järnsmide förekommer.

En ny matsal har tillförts mot innergården och dess fasad är helt glasad i svarta aluminiumprofiler och matsalsdelens tak är flackt med ett kraftigt taksprång.

Denna del präglas av en begynnande ny modernism.

Götaland 5. Kontorsbyggnad – Länsstyrelsen, med adress Hamngatan 4.

Byggnadsår 1957.

Arkitektkontor Per-Olof Olsson.

Karaktärsdrag

Byggnaden ligger utmed Munksjöleden, precis söder om Skolgatan, intill Munksjöns västra strand. Placeringen och den relativt stora skalan gör att byggnaden framträder mycket tydligt i stadsbilden. Det statliga administrativa komplexet består av två vinkelställda byggnader den nordöstra delen i åtta våningar har tilldelats grön värdering och den sydvästra i tre plan, som tillförts senare har värderats som övrig.

Karaktäristiskt för denna byggnad, enligt 1950-talets arkitektoniska ideal är det flacka och lätta taket och dess speciella uppåtvinklade brytning, den ljusst putsade fasaden, de bruna fasadpartierna i samband med fönster och fönsterband samt fönstrens placering och de osymmetrisk två och flerdelade fönstren.

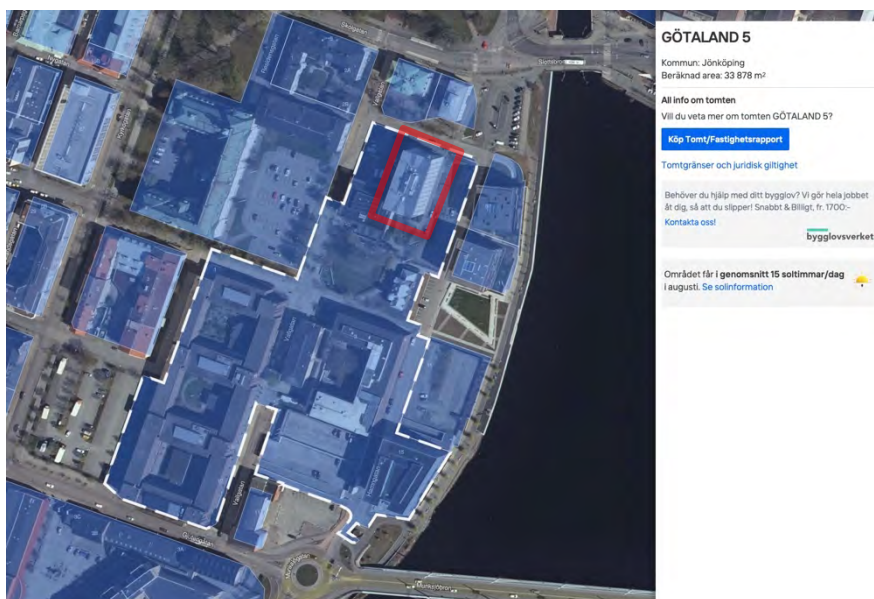
De bruna partierna bildar en för tiden karaktäristisk horisontell och vertikal verkan i fasaden.

Kvalitéer/värden

Överlåtandet av det tidigare fästningsområdet, under 1800-talets mitt, skedde bland annat på villkoret att staten skulle få tillgång till vissa tomter avsedda för olika offentliga byggnader.

Platsen har lång kontinuitet av länsstyrelsens verksamhet, som var belägen där redan under 1600-talet. Detta offentliga centrum har fortlevt ända till idag vilket bidrar starkt till kontinuitetsvärdet.

Viktiga delar i byggnaden som utgör dess karaktär är: det flacka och lätta taket med dess speciella uppåtvinklade brytning och utskjutande takavslut, den ljusst putsade fasaden, de bruna fasadpartierna i samband med fönster och fönsterband, fönstrens placering och utformning, då främst de osymmetriskt delade fönstren, med vitmålade bågar och de fernissade bågar i ädelträ.

De bruna fasadpartierna bildar en horisontell och vertikal verkan i fasaden.

Riktlinjer

Vid underhåll, ändring och annan utveckling av byggnaden skall de karaktärsdrag samt kvalitéer och värden, som nämnts ovan, särskilt beaktas.

Länsstyrelsens byggnad. Övre bild bakom ställningar.

Globen 7. Bostäder, med adress Kyrkogatan 1 - 5.

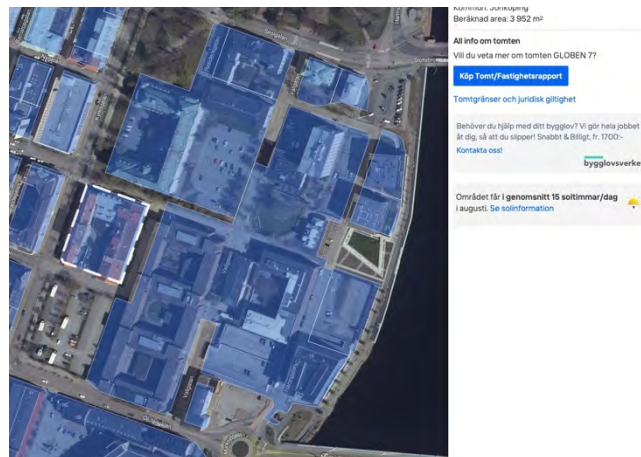
Byggnadsår varierar, 1860-tal till 1950-tal.

Karaktärsdrag

Kvarteret Globen är bebyggt med sammanbyggda gatuhus orienterade mot Kyrkogatan, Brunnsgatan och mot CG-vägen vid Statliga verken.

Större delen av kvarteret upptas av skolbyggnader från olika tider, men i korsningen Kyrkogatan-Verkstadsgatan finns även ett mindre bostadshus av trä.

Bebyggelsen i kvarteret Globen har en arkitektonisk brokighet vilket ger uttryck i såväl varierande höjder, material och volymer.

Tvåvåningshuset är av trä med gråmålad, slätputsad sockel och rödmålade fasader klädda med en stående locklistpanel med profilerade lister. Fasaden mot Kyrkogatan är försedd med dekorativa fasaddetaljer i form av två profilerade horisontella lister mellan våningsplanen, profilerad takfot och profilerade konsoler under och över fönsteröppningarna, medan fasaden mot innergården har ett enklare utförande.

Huset har enligt en obekräftad uppgift varit stadens fattighus och flyttats från Öster. På innergården har det legat en mindre fabriksbyggnad och diverse andra gårdshus, vilka revs omkring 1930-talet.

Kulturhistorisk karaktärisering och värdering

Bostadshuset har typisk stadsgårdskaraktär, karaktäristik för den trähusbebyggelse som uppfördes inom Förstaden under mitten av 1800-talet.

Fasaden mot Kyrkogatan har ännu en äldre karaktär bevarad avseende panelutförande, fönster och tak. Huset utgör den enda kvarvarande byggnaden med bostadsfunktion inom planområdet.

Globen 7 från nordväst

Östra delen av Globen 7 från väst

Grävlingen. Parkeringsplats.

Byggnadsår slutet av 1960-talet.

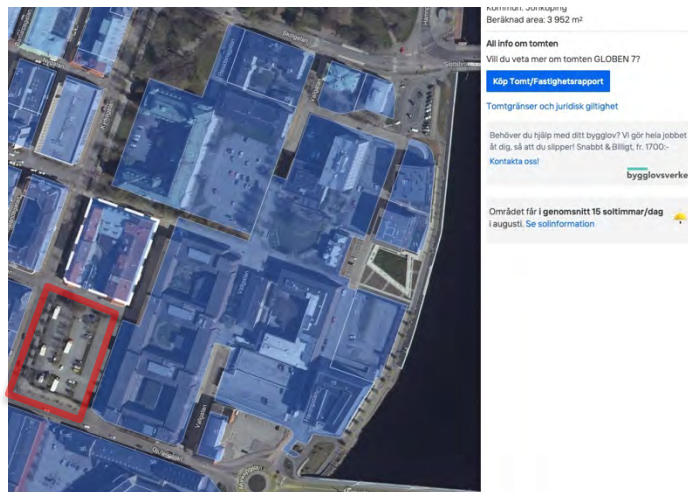
Karaktärsdrag

Asfalterad parkeringsyta indelad av trädtrader. I östra delen finns en garagednfart. Inga kvarvarande historiska spår ovan mark.

Parkeringen anlades i slutet av 1960-talet sedan gasverket rivits. Garagednfarten tillkom i samband med Statliga verkens byggnad 1975.

Kulturhistorisk karaktärisering och värdering

Ytan saknar i dag kulturhistoriska värden men utgör en liten grönyta i området.

ÖVERSIKT OMKRINGLIGGANDE OMRÅDEN

Karaktärsdrag

De anslutande områden som omger planområdet är av mycket varierande slag, präglade av stegvis utveckling. I närområdet finns byggnader och infrastrukturer från senare delen av 1800-talet till helt nyligen uppförda kommersiella byggnader och anläggningar.

Kulturhistorisk karaktärisering och värdering

Väst om planområdet finns kvarter med stadsbebyggelse inkluderande några offentliga byggnader med högt antikvariskt värde.

Norr om området finns Per Brahegymnasiet med Gymnastikbyggnaden, Länsresidenset, FD Riksbanken, Hamnstationen, Lantmäterikontoret och Länsstyrelsen.

Sydväst om området finns Högscoleområdet och söder om planområdet finns äldre industribyggnader.

Samtliga dessa byggnader finns omnämnda i kommunens olika antikvariska utredningar såsom betydelsefulla karaktärsbärare med kontinuitetsvärde.

Planområdet från söder

Planområdet till höger, industribyggnad till höger

Mot väst från södra gränsen av planområdet

Staden väst om planområdet med bl.a. brandstationen

Från nordöst

Från nordöst

Från öst, Per Brahegymnasiet till höger

Från öst, Hamnbyggnaden till vänster

Planområdets nordvästra hörn från norr

AMBITIONSNIVÅ UTIFRÅN PLANFÖRUTSÄTTNINGAR

Generell bedömning

Området präglas av stegvis utveckling med många varierande byggnader, såväl inom planområdet som i angränsande områden. Inom planområdet finns byggnader från 1881 till 1975.

Detta poängteras i hittills gjorda program och utredningar med relevanta och välskrivna karaktäriseringar och värderingar.

I juridisk mening finns ett mycket begränsat antal skyddsföreskrifter varav alla ingår i kommunens egna analyser. Inga statliga byggnadsminnen finns utpekade. Övergripande gäller dock Riksintresset som dock medger viss tolkningsfrihet.

Min bedömning är generellt att ett förhållningssätt skall främjas, som även i fortsättningen möjliggör upplevelse av Jönköpings stadsutveckling och en medveten vilja att inte förvanska dessa värden.

Förutsättningarna menar jag i praktiken innebär vaksamhet vad gäller att försvåra synintrycken från de äldre byggnaderna inte minst de friyor som finns runt dessa.

Förutsättningarna menar jag vidare medger att nyare byggnader som finns i området kan förändras vad gäller byggnadshöjder med hänsyn till ovanstående.

Detta innebär i praktiken att befintliga byggnaders ursprungliga volymer, inte minst byggnadshöjden bör tydliggöras genom arkitektonisk gestaltning av ev. påbyggnader.

Befintliga taklister är ett exempel på vad som bör bevaras och göras tydliga.

Förutom de lagstiftade förutsättningar och kommunens bevarandeambitioner som finns skall även vägas in PBL's **2 kap. 3 §**. Detta innebär att en invägning av andra intressen än de rent antikvariska skall göras.

Vid hantering av planläggning ska kommunen främja

1 en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder

2 en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper

3 en långsiktigt god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror samt goda miljöförhållanden i övrigt

4 en god ekonomisk tillväxt och en effektiv konkurrens.

5 bostadsbyggandet och utvecklingen av bostadsbeståndet

Formell bedömning

Nedan följer en schematisk sammanställning av värden och karaktärsdrag för aktuellt planområde, vilka har relevans enligt etablerat värderingssystem från Riksantikvarieämbetet och Boverket.

Schemat är ofrånkomligen personligt präglad och kan, och bör, omvärderas när nya kunskaper eller uppfattningar etableras.

Bedömningen innefattar även redan beslutade detaljplaner inför reella byggnadsprojekt.

Begrepp*	Värdering**	Amb.-nivå***	Genomförande
<u>Dokumentvärde</u>			
Samhällshistoriskt värde.	Västra centrum är ett pedagogiskt exempel på en stadsdels utveckling från en handelsstad sprungen ur ett försvarsstrategiskt läge till industriell och senare kommersiell utveckling.	3	Långtidsplaner typ översiktsplan och detaljplan bör väga in dessa värden.
Arkitekturhistoriskt värde.	Planområdet innefattar många varierande byggnader, såväl inom planområdet som i angränsande områden.	3	Detaljplaner bör innehålla restriktioner avseende nockhöjder och nya byggrätter.
Byggnadsteknik - historiskt värde.	Inom planområdet finns byggnader från 1881 till 1975 varav ett anses särskilt värdefullt och de flesta andra som värdefulla.	3	Detaljplaner bör innehålla krav på tydlig visuell markering av ursprungliga byggnadshöjder.
	Byggnadstekniken för varje byggnad är generellt tidstypisk liksom de materialval och kulörer som använts.	3	Detaljplaner bör innehålla föreskrift om anpassning till befintliga material och kulörer.
<u>Upplevelsevärde</u>			
Arkitektoniskt värde	Planområdet innefattar byggnader från 1881 till 1975.	3	Detaljplaner bör innehålla förbud mot rivning av de i bevarandeprogram noterade byggnaderna.
	Arkitekturhistoriskt återfinns nyrenässans, fornnordisk stil, funktionalism, 40- och 50-talsarkitekturen, 60-tals-modernism, 70-talets avskalade men här detaljbearbetade gestaltning samt vår tids kommersiella arkitektur.	3	Detaljplaner bör innehålla föreskrift om anpassning till befintliga material och kulörer men restriktiv med specifika krav.
Kontinuitetsvärde	Stadsdelsutvecklingen har skett med varsamhet mot äldre stadsplan och vid nybyggnader anpassning till denna, vilket gör historiken läsbar för såväl stadsbor som besökare.	3	Vid förändring av ursprungligt utförande bör dokumentation krävas.

*, **, *** Förklaringar, se nästa sida.

* **Begrepp** (urval använda i etablerat värderingssystem)

Dokumentvärde (historiska egenskaper):

Byggnadshistoriskt värde, Byggnadsteknik - historiskt värde, Patina, Arkitekturhistoriskt värde, Samhällshistoriskt värde, Socialhistoriskt värde, Personhistoriskt värde, Teknikhistoriskt värde

Upplevelsevärde (estetiskt och socialt engagerande egenskaper)

Arkitektoniskt värde, Konstnärligt värde, Patina, Miljöskapande värde, Identitetsvärde, Kontinuitetsvärde, Traditionsvärde, Symbolvärde

** **Värdering** (urval använda i etablerat värderingssystem)

Kvalitet, Autenticitet, Äkthet, Pedagogiskt värde, Tydlighet, Sällsynthet, Representativitet

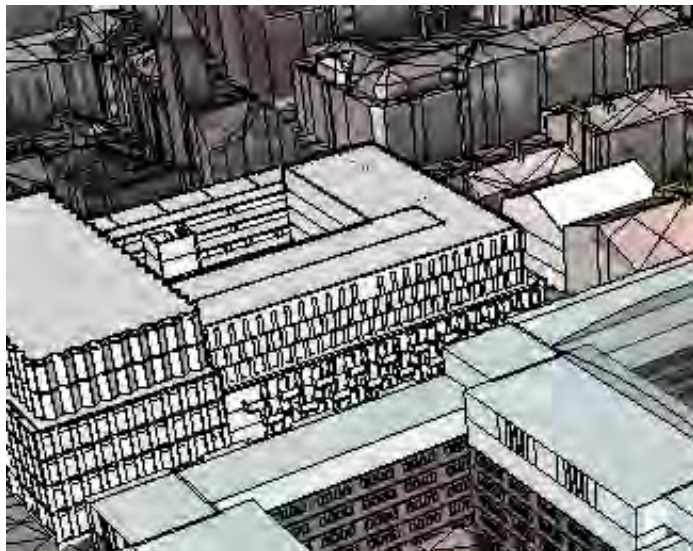
*** **Ambitionsnivåer** (använda i etablerat värderingssystem)

1. Musealt bevarande, konservering, skydd som byggnadsminne.
2. Det kulturhistoriska värdet skall vara styrande. Lagskydd som byggnadsminne eller motsvarande; hög ambitionsnivå i dokumentation och vård.
3. Det kulturhistoriska värdet skall ses som en positiv tillgång. Aktiva insatser för säkerställande och adekvat vård förutsätts. Skyddsbestämmelser enligt Plan- och bygglagen eller motsvarande.
4. Inga särskilda krav utöver en konsekvent tillämpning av allmänna varsamhetsbestämmelser i Plan och bygglagen och annan lagstiftning.

Kv. Grävlingen, med parkeringsyta och vegetation, tillåts bebyggas med bostäder, kontor, endast komplement till gymnasie - och eftergymnasial verksamhet samt parkering.

Byggnader får uppföras till höjd ca 8 mtr högre än trähuset respektive ca 10 meter högre än tegelhusen på Kv. Globen, samt som mest 8 mtr. över "Statliga verken".

Min bedömning är att byggnadshöjden kan förminska värdet och upplevelsen av Kv. Globen men även Götaland 5 och bör övervägas noggrant, och med fördel tas ned i höjd.

Icke bindande illustration

Kv. Götaland 5, med de statliga verken, tillåts påbyggas med kontor.

Byggnader får påbyggas med 1 till 2 våningar med byggnadshöjd därmed utökad med ca 3,5 till 7 meter.

Min bedömning är att detta kvartersstora byggnadsverk med central placering kan påbyggas enligt planförslag utan att omkringliggande byggnader påverkas negativt.

Väsentligt är att ursprunglig byggnads volym och höjd inte raderas ut.

Icke bindande illustration

Kv. Götaland 5, med polishuset, tillåts viss nybyggnation på gård, påbyggnad med 1 våning samt påbyggnad av parkeringsgarage.

Min bedömning är, liksom för "Statliga verken", att detta kvartersstora byggnadsverk kan påbyggas enligt planförslag utan att omkringliggande byggnader påverkas negativt. Påbyggnad av parkeringsdelen är likaså fullt möjligt utan negativa konsekvenser.

Väsentligt är att ursprunglig byggnads volym och höjd inte raderas ut och att den öppna gården i stort behåller sin volym. Särskilt ett väl etablerat lövträd (bok?) bör sparas.

Icke bindande illustration

Kv. Guvernören 3, med industribyggnad från 1957 samt nybyggt parkeringsdäck, tillåts ett parkeringshus i fyra våningar för att försörja områdets behov av parkeringsplatser.

Parkeringshusets byggnadshöjd är satt till samma höjd som Industribyggnaden samt något lägre än Polishusets nuvarande parkeringsyta.

Byggrätten håller goda avstånd från Industribyggnaden i väster och rondellen i söder.

Min bedömning är att denna byggrätt ej förminskar värdet av närliggande byggnader, ej heller söder därom liggande område. En spännande gestaltungsuppgift som dock bör samverka med planområdet i övrigt.

Icke bindande illustration

INFORMATIONSKÄLLOR

Primära källor

- Stadsplan fastställd 1981.
- Globen Grävlingen ant. utredning. Läns museet 2020.
- Inventeringar värdefull bebyggelse - Stadsdelen Väster. Stadsarkitektkontoret 1986.
- Västra centrum. Inventering och värdering, Stadsbyggnadskontoret 2007.
- Kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings kommun. Stadsarkitektkontoret 1988.
- Plattform Kulturhistorisk värdering och urval. RAÄ 2015.
- Detaljplan antagen 2003.
- Detaljplan antagen 2022.
- Detaljplan för stadsdelsutveckling på del av Väster 1:1 m.fl. (Grävlingen) - Stadsbyggnadskontoret och Tekniska kontoret 2021.
- Boverkets kunskapsbank.
- Foton via plankontoret.
- Illustrationer via Castellum.

Sekundära källor

- Bastionens yttersta spets, arkeologisk förundersökning. Läns museet 2016.
- Kvarteren Gåvan och Gångaren, arkeologisk undersökning. Läns museet 2009.
- Jönköpings slott, arkeologisk rapport. Läns museet 2018.
- Norra munksjöområdet – en historisk dokumentation. Läns museet 2001.
- Lagermanska villan och f.d. Assessor A. Nordins fastighet, kulturmiljöutredning. Nyréns Arkitektkontor 2015.
- Källare i utkanten av det medeltida Jönköping, arkeologisk för- och slutundersökning. Läns museet 2011.
- Talavidsparken intill den ursprungliga Junebäcken, arkeologisk undersökning. Läns museet 2012.
- Vaggerydsbanan, utställningsplanscher. Ej angiven ansvarig 2019.
- Vapensmedernas gårdar, arkeologiska undersökningar. Läns museet 2013.

arkitekt SAR Tomas Carlin